

SINFÓNÍUHLJÓMSVEIT
ÍSLANDS

Upphafstónleikar

5. september 2013

MENNTA- OG
MENNINGARMÁLARÁÐUNEYTIÐ

Reykjavíkurborg

Vinsamlegast hafið slökkt á farsímum á meðan tónleikum standur.

Tónleikagestir eru beðnir um að klappa aðeins í lok tónverka.

Tónleikarnir eru í beinni útsendingu á Rás 1 og verða aðgengilegir í tvær vikur á www.ruv.is.

Áætluð tímalengd verka:

Sheherazade: 45'00"

Myndir á sýningu: 32'00"

Aðalstyrktaraðili:

GAMMA

Upphafstónleikar

Fim. 5. sept. » 19:30

Dmítríj Kítajenko, hljómsveitarstjóri

Nikolaj Rimskij-Korsakov

Sheherazade, sinfónísk svíta, op. 35 (1888)

Hafið og sæfar Sinbaðs

Saga Kalenders prins

Prinsinn og prinsessan unga

Hátíð í Bagdað. Hafið. Sæfarið steytir á skeri og brotnar

Hlé

Modest Músorgskij/úts. Ravel

Myndir á sýningu (1874, úts. 1922)

Göngustef

Dvergurinn

Göngustef

Gamli kastalinn

Göngustef

Tígulsteinagarðurinn

Uxakerran

Göngustef

Dans kjúklinganna í egginu

Tveir pólskir gyðingar

Markaðstorgið í Limoges

Katakomburnar: Með dauðum á dauðu máli

Nornakofinn

Hliðið mikla við Kænugarð

Dmítríj Kítajenko

hljómssveitarstjóri

Dmítríj Kítajenko er meðal virtustu hljómssveitarstjóra samtímans og stígur reglulega á stökk með hljómssveitum á borð við Fílharmóníuhljómssveit Berlínar, Gewandhaushljómssveitinni í Leipzig, hljómssveitinni Fílharmóníu í Lundúnum og Hátíðarhljómssveitinni í Búdapest. Hann hlaut Echo Klassik verðlaunin fyrir heildarhljóðritun sína á sinfóníum Shostakovítsj árið 2005, og hljóðritun hans á sinfóníum Prokofíevs hefur sömuleiðis hlotið frábærar viðtökur.

Kítajenko fæddist í Leníngrad og nam við tónlistarháskóla borgarinnar, en síðan hjá Leo Ginzburg í Moskvu og Hans Swarowsky í Vínarborg. Árið 1969 hreppti hann fyrstu verðlaun í fyrstu alþjóðlegu Herbert von Karajan stjórndakeppninni í Berlín. Hann var skipaður aðalstjórnandi Fílharmóníuhljómssveitarinnar í Moskvu árið 1976 og kom henni í fremstu röð meðal hljómssveita heims.

Kítajenko fluttist til Vesturlanda árið 1990 og gegndi aðalstjórnandastöðum við Útvarpshljómssveitina í Frankfurt og Fílharmóníuhljómssveitina í Bergen. Auk þess var hann aðalgestastjórnandi Dönsku útvarpshljómssveitarinnar og hefur hljóðritað með öllum fyrrnefndum sveitum, meðal annars heildarútgáfur á sinfóníum Skrjabíns, Rakhmanínovs, Stravinskíjs, Prokofíevs og Shostakovítsj.

Kítajenko tók haustið 2012 við stöðu aðalgestastjórnanda við Konzerthaus-hljómssveitina í Berlín og hann hefur verið heiðursstjórnandi Gürzenich-hljómssveitarinnar í Köln frá 2009. Þá situr hann í dómnefnd alþjóðlegu Malko-keppninnar fyrir unga hljómssveitarstjóra, en formaður nefndarinnar er Lorin Maazel.

Kítajenko sækir nú Sinfóníuhljómssveit Íslands heim öðru sinni en hann stjórnaði sveitinni á tónleikum í Háskólabíói 17. maí 2001.

Nikolaj Rimskíj-Korsakov

Sheherazade

Tvö tónskáld stóðu öðrum framar þegar kom að því að kanna ný litbrigði hinnar ört stækkandi símfóníuhljómsveitar á 19. öld. Hector Berlioz og Nikolaj Rimskíj-Korsakov (1844–1908) voru fremstir hljómsveitarútsetjara á sinni tíð og höfðu áhrif á kynslóðir tónskálda með kennslu sinni, bókaskrifum og ekki síst tónlistinni sjálfri. Rimskíj-Korsakov leitaðist við að ná fram í verkum sínum hlýjum en glæsilegum hljómsveitarhljómi og oft virðist hugmyndaauðgi hans hreinlega engin takmörk sett. Sem dæmi um óvenjulega hljóðferanotkun í *Sheherazade* má nefna þegar básúnur spila *pianissimo* undir *forte*-strengjaspili í upphafsþættinum. Þá hefur verið á það bent að bútur úr öðrum þætti verksins skýtur aftur upp kollinum, lítt dulbúinn, í tveimur meistaraverkum franskra impressjónista, *La mer* eftir Debussy og *Dafnis og Klói* eftir Ravel, enda góð tengsl milli franska tónlistarheimsins og þess rússneska einmitt um þetta leyti.

Rimskíj-Korsakov var áhugamaður um þjóðlega list og þess heyrast merki í tveimur kunnustu hljómsveitarverkum hans, *Sheherazade* og *Rússneska páskaforleiknum*. Innblásturinn að *Sheherazade* fékk hann úr *Þúsund og einni nótt*, safni egypskra, indverskra og persneskra þjóðsagna sem Antoine Galland gaf út á prenti árið 1704 og fór eins og eldur í sinu um álfuna. Shakriar soldán kveðst fullviss um að allar eiginkonur séu svikular og því strengir hann þess heit að festa sér nýja brúði hvern dag til þess eins að taka hana af lífi að morgni. En brúðurin Sheherazade bjargar lífi sínu með því að segja manni sínum sögur; í þúsund og eina nótt þylur hún hin ýmsu ævintýri soldáninum til mikillar skemmtunar. Að lokum lætur hann af ásetningi sínum og gefur konu sinni grið.

Tónverkið ber undirtitilinn „símfónísk svíta“ og hver þáttur vísar í ævintýri sögunnar. Upphaflega hafði tónskáldið hugsað sér hlutlausari yfirskriftir: Prelúdía – Ballaða – Adagio – Finale, en komst síðar á þá skoðun að nákvæmari lýsingar gæfu betri

raun. „Mig langaði til þess að hlustandinn, ef honum líkaði verk mitt, tæki með sér þau hughrif að tónlistin væri einhvers konar austurlensk frásögn af miklum undrum, en ekki aðeins fjórir þættir sem leiknir væru hver á fætur öðrum.“

Í upphafi heyrast tvö stef sem snúa aftur síðar í verkinu og tákna söguhetjurnar tvær. Brúnaþungur soldáninn er leikinn af básúnum, djúpum tréblásturshljóðfærum og einradda strengjum, en Sheherazade er túlkuð af einleiksfiðlu og hörpu. Stef hennar tengir saman alla þætti verksins: það er inngangur að fyrsta, öðrum og fjórða þætti og hljómar sem millispil í þeim þriðja. Undir lok verksins fléttast saman stef þeirra beggja, soldánsins og Sheherazade, þegar soldáninn talar blíðlega til konu sinnar og veitir henni grið.

Að öðru leyti er ekki um línulega framvindu að ræða í *Sheherazade*. Verkið samanstendur af fjórum myndum eða stemningum, sem tónskáldið lýsti sem „músíkalskri kviksjá“. Í fyrsta þætti heyrum við ólgandi sjávarganginn sem mætir Sinbað sæfara; annar þáttur sækir innblástur í söguna um fakírinn Kalender prins, sem lendir í ýmsum ævintýrum. Innilegur þriðji kaflinn segir sögu af prinsu og ungri prinsessu sem fella hugi saman – kannski Aladdín og hinni fögru Badur. Strengir leika ástaróð prinsins og léttfætt prinsessan svarar með klarínettuhendingum við slagverksundirleik. Í lokaðættinum er skeytt saman tveimur frásögnum, lýsingu á fjörmiklum hátíðahöldum í Bagdað og heljarinnar ofviðri sem veldur því að skip Sinbaðs sæfara steytir á skeri og brotnar í spón.

Tónlistin á Íslandi:

Sheherazade hljómaði síðast í meðförum Sí í október 2010 undir stjórn Petris Sakari. Áður hafa m.a. stjórnad verkinu þeir Jindrich Rohan (1961), Bohdan Wodiczko (1968), Jean-Pierre Jacquillat (1983), Rico Saccani (1999) og Rumon Gamba (2006).

Modest Músorgskíj

Myndir á sýningu

Modest Músorgskíj (1839–81) var ötull talsmaður þess að Rússar sköpuðu sína eigin tónlist út frá sérkennum rússneskar þjóðlagatónlistar fremur en að reiða sig um of á vestrænar hefðir. Að því leyti var hann til dæmis algjör andstæða Tsjajkovskíjs, sem reyndi að brúa bilið milli austurs og vesturs í sínfóníum sínum, konsertum og ballettum. Mörgum samverkamanna Músorgskíjs þótti nóg um sérviskuna í tónsköpun hans. Þegar hann lést eftir langvarandi áfengissýki frá mörgum verka sinna ófrágengnum kom það í hlut Rimskíj-Korsakovs að ljúka þeim, sem hann gerði m.a. með því að „lagfæra“ sérkennilegustu kaflana bæði hvað snerti tónatak og útsetningu. Það var ekki fyrr en líða tók á 20. öldina sem ómengaðar tónsmíðar Músorgskíjs tóku almennt að heyrast í tónleikasölum heimsins og er það til marks um breytta tíma að nú þykir hrár stíllinn einmitt einn frumlegasti og mest heillandi þátturinn í listsköpun hans.

Einn skoðanabróðir Músorgskíjs í listinni var listmálarinn Viktor Hartmann sem lést skyndilega 1873, aðeins 39 ára gamall. Hann hafði reynt tónskáldinu vel, ráðið honum heilt og hvatt hann áfram þegar hann var við það að gefast upp á óperu sinni, *Boris Godúnov*. Ári eftir lát Hartmanns stóð listfræðingurinn Vladimir Stasov fyrir því að haldin var yfirlitssýning á verkum hans í Sankti Pétursborg, m.a. teikningum, vatnslitamyndum og skartgripum. Í kjölfarið samdi Músorgskíj eitt frægasta verk sitt, píanósvítu sem byggir á tíu áhrifamestu myndum sýningarinnar, og tileinkaði Stasov, „í minningu okkar kæra Viktors.“ Verkið átti upphaflega að bera heitið *Hartmann* og varð til á aðeins þremur vikum í júnímánuði 1874. Tónskáldið skrifaði í bréfi um þetta leyti: „*Hartmann* kraumar inni í mér alveg eins og *Boris* gerði á sínum tíma... Ég get varla skrifað nóturnar nógu hratt.“ Músorgskíj taldi verkið meðal sinna bestu, en það þótti „ópíanistískt“ og fáir lögðu á sig það erfiði að læra upphaflegu gerðina. Einn þeirra var hinn ungi Sergei Prokofiev sem lék verkið á tónleikaferð um Bandaríkin 1919 og hljóðritaði fjóra kafla þess um sama leyti.

Tónlistin á Íslandi:

Sinfóníuhljómsveitin hefur ellefu sinnum áður flutt Myndir á sýningu. Fyrst hljómuðu þær undir stjórn Páls P. Pálssonar árið 1964, en síðan hafa m.a. haldið um tónsprotann þeir Bohdan Wodiczko (1971), James Blair (1980), Jean-Pierre Jacquillat (1984), Diego Masson (1987, í útsetningu Ashkenazys), Petri Sakari (1992), Zouhuang Chen (1999) og Rumon Gamba (2008). Sinfóníuhljómsveit æskunnar lék myndirnar í hljómsveitarútsetningu Leo Funtek árið 1996 undir stjórn Petris Sakari, og Sinfóníuhljómsveit unga fólksins flutti útsetningu Ravels á Þjóðlagahátíð á Siglufirði 2006.

Það var ekki fyrr en árið 1922 sem gæfan snerist verkinu í hag, þegar Maurice Ravel samþykkti að útsetja svítuna að beiðni rússneska hljómsveitarstjórans Serge Koussevitzky. Ravel var ekki sá fyrsti sem spreytti sig á að klæða píanósvítuna í hljómsveitarbúning. Mikhail Tushmaloff (1891), Henry Wood (1915) og Leo Funtek (1922, aðeins nokkrum mánuðum á undan Ravel) höfðu allir gert tilraunir í þessa átt, en Ravel var einn snjallasti hljómsveitarútsetjari sem sögur fara af og tókst öðrum fremur að glæða tónlist Músorgskíjs nýjum og heillandi litbrigðum. Eins og forverar hans þurfti Ravel þó að notast við mis-áreiðanlega útgáfu Rímskíj-Korsakovs, sem hafði breytt þeim köflum í frumgerðinni sem honum þóttu grófir eða óskiljanlegir. Það var ekki fyrr en 1931 sem áreiðanleg útgáfa fyrir píanó leit dagsins ljós og er hún nú ævinlega leikin.

Göngustef

Við sjáum Músorgskíj fyrir okkur, hægán og alvörugefinn Rússa sem gengur milli mynda á sýningu Hartmanns og raular fyrir munnni sér stef með rússneskum blæ. Það hljómar einnig síðar í verkinu í ýmsum búningi. Gegnum breytingarnar sem á því verða heyrast áhrifin sem myndirnar hafa á tónskáldið.

Dvergurinn

Skissa Hartmanns að leikfanga-hnotubrjóti: dvergur sem hleypur klunnalega með skakkar lappir. Tónlist Músorgskíjs er ógnvekjandi en Ravel bætir um betur, lætur til dæmis fiðlur og lágfiðlur skapa draugalegan hljóm með því að renna sér upp og niður strengina nálægt fingrabrettinu.

Gamli kastalinn

Í vatnslitaskissu Hartmanns syngur trúbadúr við miðalda-kastala. Músorgskíj semur hér blíðan ítalskan *siciliano*-dans, og í útsetningu Ravels er hann leikinn af nýrri viðbót við sinfóníuhljómsveitina á fyrstu áratugum 20. aldar: alt-saxófóninum.

Tígulsteinagarðurinn

Tuileries-garðurinn í París dregur nafn sitt af tígulsteinum sem notaðir voru í stéttarnar fyrir margt löngu. Þar var iðulega krökkt af börnum í fylgd með barnfóstrum sínum og hér bregður Músorgskíj upp mynd af ungvíði að leik.

Uxakerran

Bydlo, yfirskrift Músorgskíjs, er pólska orðið yfir nautgripi. Hér hafði Hartmann teiknað mynd af pólskri uxakerru með risavöxnum hjólum. Ravel fylgir fyrirmælum Rimskíj-Korsakovs um að láta kerruna nálgast úr fjarlægð, fyrst *pianissimo* en sterkar eftir því sem líður á kaflann. Músorskíj biður um að píanistinn leiki *fortissimo* allt frá fyrsta takti.

Dans kjúklinganna í egginu

Mynd Hartmanns sýndi unga nema við keisaralega ballettskólann dansa ballettinn *Trilbítj*, sem fyrst var sýndur 1871. Í einu atriðinu, dansi hinna ófæddu kjúklinga, minntu búningar barnanna á risastóra eggjaskurn. Af útsetningu Ravels má ráða að hann hafði lært ýmislegt af balletttónlist Tsjajkovskíjs.

Tveir pólskir gyðingar

Skissur Hartmanns sýna tvo gyðinga, annan ríkan og hinn fátækan. Í tónlistinni býr Músorgskíj til dramatískar samræður þeirra á milli; sá ríki (Samuel Goldenberg) er glæsilegur og breiðir mjög úr sér, en sá fátæki (Schmuyle) skelfur og stamar.

Markaðstorgið í Limoges

Hér heyrast franskar konur rífast heiftarlega og slúðra hverja í kapp við aðra á markaðstorginu. Æsingurinn verður skyndilega að engu þegar við erum minnt á nærveru dauðans í næstu mynd.

Katakomburnar – Cum mortis in lingua mortua

Mynd Hartmanns, *Katakombur Parísarborgar*, sýnir þrjá menn sem standa í grafhvelfingum neðanjarðar og bregða ljósi á vegg sem samanstendur af eintómum hauskúpum. Hér dregur Músorgskíj upp mynd af dimmum hvelfingunum, og Ravel notar málmblásturshljóðfæri á áhrifamikinn hátt til að auka við stemninguna.

Nornakofinn

Teikning Hartmanns sýnir klukku sem er í laginu eins og nornakofi á hænufótum. Tónlist Músorgskíjs sýnir ekki aðeins kofann sjálfan heldur nornareid hinnar ógnvænlegu Böbu Jögu, erkinornar rússneskra þjóðsagna. Hún flýgur um á risastóru mortéli, rænir saklausum börnum og færir þau heim í kofa sinn. Í sumum heimildum er einnig getið um rammgert hlið sem umlýkur kofann, gert úr mannabeinum og hauskúpum.

Hliðið mikla við Kænugarð

Hartmann hafði gert drög að miklu borgarhliði í Kænugarði í gömlum rússneskum stíl, með „laukturni“ og hvelfingu sem minnti á rússneskan stríðshjál. Hliðið var aldrei byggt en hefur orðið ódauðlegt gegnum glæsilega tónlist Músorgskíjs, þar sem stef úr rússneskum kirkjusöng hljóma í bland við mikilfenglegan klukkuhljóm.

Árni Heimir Ingólfsson

Hljómsveit á tónleikum

5. september 2013

1. FIÐLA

Sigrún Eðvaldsdóttir
Zbigniew Dubik
Una Sveinbjarnardóttir
Hildigunnur Halldórsdóttir
Pálína Árnadóttir
Júlíana Elín Kjartansdóttir
Rósa Guðmundsdóttir
Ágústa María Jónsdóttir
Andrzej Kleina
Mark Reedman
Lin Wei
Sigriður Hrafnkelsdóttir
Bryndís Pálsdóttir
Laufey Sigurðardóttir

2. FIÐLA

Gunnhildur Daðadóttir
Roland Hartwell
Greta Guðnadóttir
Christian Diethard
Kristján Matthíasson
Joanna Bauer
Margrét Þorsteinsdóttir
Ólöf Þorvarðsdóttir
Greta Salome Stefánsdóttir
Dóra Björgvinsdóttir
Þórdís Stross
Helga Þóra Björgvinsdóttir

VÍOLA

Þórunn Ósk Marinósdóttir
Svava Bernharðsdóttir
Kathryn Harrison
Þórarinn Már Baldursson
Herdís Anna Jónsdóttir
Jónína Auður Hilmarsdóttir
Guðrún Þórarinsdóttir
Guðrún Hrund Harðardóttir
Móeiður Anna Sigurðardóttir
Sesselja Halldórsdóttir

SELLÓ

Bryndís Halla Gylfadóttir
Sigurgeir Agnarsson
Margrét Árnadóttir
Inga Rós Ingólfssdóttir
Sigurður Bjarki Gunnarsson
Lovísa Fjeldsted
Ólöf Sesselja Óskarsdóttir
Hrafnkell Orri Egilsson

BASSI

Hávaður Tryggvason
Páll Hannesson
Dean Ferrell
Jóhannes Georgsson
Richard Korn
Þórir Jóhannsson

FLAUTA

Áshildur Haraldsdóttir
Melkorka Ólafsdóttir
Martial Nardeau

ÓBÓ

Matthias Nardeau
Peter Tompkins
Eydis Franzdóttir

KLARÍNETT

Arngunnur Árnadóttir
Einar Jóhannesson
Rúnar Óskarsson

SAXÓFÓN

Sigurður Flosason

FAGOTT

Brjánn Ingason
Rúnar Vilbergsson
Bryndís Þórsdóttir

HORN

Joseph Ognibene
Emil Friðfinnsson
Stefán Jón Bernharðsson
Þorkell Jólsson
Lilja Valdimarsdóttir

TROMPET

Ásgeir Steingrímsson
Einar Jónsson
Eiríkur Örn Pálsson
Guðmundur Hafsteinsson

BÁSÚNA

Sigurður Þorbergsson
Jón Halldór Finnsson
Einar Jónsson

TÚBA

Nimrod Ron

HARPA

Katie Buckley

CELESTA

Anna Guðný Guðmundsdóttir

PÁKUR

Eggert Pálsson

SLAGVERK

Steef van Oosterhout
Frank Aarnink
Árni Áskelsson
Pétur Grétarsson
Kjartan Guðnason

Arna Kristín Einarsdóttir framkvæmdastjóri
Bengt Árstad, listrænn ráðgjafi
Margrét Sigurðsson fjármálafulltrúi
Grimur Grímsson sviðsstjóri

Anna Sigurbjörnsdóttir tónleikastjóri
Hjördís Ástráðsdóttir fræðslustjóri
Kristbjörg Clausen, nátna- og skjalavörður
Sigbór J. Guðmundsson sviðsstjóri.

Margrét Ragnarsdóttir, markaðs- og kynningarstjóri
Una Eyþórsdóttir mannaútsjóri
Þórunn Vala Valdimarsdóttir umsjónarmaður

Ilan Volkov, aðalhljómveitarstjóri og listrænn stjórnandi

GAMMA er aðalstyrktaraðili Sinfóníuhljómsveitar Íslands

GAMMA er óháð fjármálafyrirtæki sem rekur fjölbreytt úrval
verðbréfa- og fagfjárfestisjóða
Klapparstígur 29, 101 Reykjavík, Sími 519 3300, www.gamma.is

GAMMA
GAM Management hf